

Cumințenia pământului călătorește prin sms - natură juridică, efecte, revocare

Autor: Hemen Oana

Introducere

<<”Cumințenia pământului” a fost încercarea mea de a da de fundul oceanului, cu degetul arătător (încercarea de a atinge vechimea, arhaicul). Căci mi-a fost prea mare spaima când i-am ridicat vălul... Femeia nu trebuie niciodată dezvăluită... Isis trebuie să rămână acoperită sub cel puțin unul din cele șapte văluri ale frumuseții sale, cel al misterului - care îi oferă și prețuirea și nemurirea. Cumințenia pământului a fost, pentru mine, ceea ce este cu mult mai adânc femeia – dincolo de psihologia dumneavoastră!>> spunea Constantin Brâncuși despre propria operă.

Aș îndrăzni să consider complet simetrică obrăznicia, poate scuzabilă, a statului român, care a creat anul acesta un moment istoric în încercarea sa de a da de fundul sacului, după ce în 1951, sculptorul, care dorise să-și doneze statului român toate lucrările aflate în atelierul său din Paris, este refuzat vehement de către autoritățile comuniste, la solicitarea academicienilor.

Realizată în calcar crinoidal de Constantin Brâncuși în anul 1907, ”Cumințenia pământului” se află în proprietatea moștenitorilor arhitectului Gheorghe Romașcu, care a cumpărat opera de artă de la Constantin Brâncuși în anul 1911 pentru suma de 1500 lei¹. Aceasta a fost evaluată inițial, în 2008, la circa 30 de milioane de euro, de către expertul Henry Mavrodin, atestat de Ministerul Culturii și desemnat de instanță în cadrul procesului de retrocedare către proprietari, după ce sculptura a fost confiscată abuziv, în 1957, de conducerea comunistă a Muzeului de Artă. Se spune că Brâncuși a folosit pentru corpul statuetei un bloc de piatră din catacombele Parisului - grotele Savonnières.

În lucrarea de față, îmi propun întâi să urmăresc parcursul negocierilor precontractuale purtate între stat și proprietarii sculpturii, să înțeleg contextul încheierii contractului de vânzare, atât juridic, cât și social-economic, apoi să vă instig la dezbateri despre popularul concept de crowdfunding național și utilitatea sa.

¹ <https://www.brancusiealmeu.ro/>

1. Contractul de vânzare a Cumințeniei pământului (glasul pământului)

Sculptura a fost scoasă la vânzare și prezentată pe 8 septembrie 2014, în cadrul expoziției private dedicată avangardei românești ”Showcasing Romanian Avant-garde Art, from Private Collections, on exclusive display”, organizată de Artmark cu prilejul vizitei unui grup de colecționari din Marea Britanie, Franța, Rusia, Norvegia, Germania².

Unui contract de vânzare având ca obiect un bun cultural mobil i se aplică, desigur, reguli speciale, art. 36 al Legii 182 din 2000 privind protejarea patrimoniului cultural mobil prevăzând în alin. (1) că bunurile culturale mobile, proprietate a persoanelor fizice sau juridice de drept privat, clasate în tezaur, pot face obiectul unei vânzări publice numai în condițiile exercitării dreptului de preemțiune de către statul român, prin Ministerul Culturii, și cu respectarea dispozițiilor art. 35 alin. (7). Beneficiind de o procedură specială, vânzarea ”Cumințeniei pământului” a presupus, așa cum arată art. 35 alin. (7) din aceeași lege, ca agentul economic autorizat prin intermediul căruia se comercializează bunuri culturale mobile, în termen de 3 zile de la data înregistrării în registrul propriu a bunului clasat în tezaur, să comunice în scris serviciului public deconcentrat al Ministerului Culturii în a carei rază teritorială își are sediul punerea acestuia în vânzare.

Totodată, alin. (2), (3) și (4) ale art. 36 din Legea 182 din 2000 privind protejarea patrimoniului cultural mobil arată că serviciile publice deconcentrate sunt obligate să transmită Ministerului Culturii, în termen de 3 zile de la primirea comunicării scrise a agentului economic autorizat, înregistrarea privind punerea în vânzare a unui bun cultural mobil clasat în tezaur. Termenul de exercitare a dreptului de preemțiune al statului este de maximum 30 de zile, calculat de la data înregistrării comunicării, iar **valoarea de achiziționare este cea negociată cu vânzătorul sau cu agentul economic autorizat ori cea rezultată din licitația publică**. Ministerul Culturii va prevedea în bugetul propriu sumele necesare destinate exercitării dreptului de preemțiune. Observăm, astfel, o derogare de la art. 1730 alin (3) C. civ., care prevede că titularul dreptului de preemțiune care a respins o ofertă de vânzare nu își mai poate exercita acest drept cu privire la contractul ce i-a fost propus.

Întrucât capodopera este clasată în categoria tezaur a patrimoniului cultural național³ și dată fiind procedura sus-menționată, casa de licitații Artmark, în calitate de agent economic

² <http://www.hotnews.ro/stiri-cultura-18078812-guvernul-aprobat-demararea-negocierilor-pentru-achizitionarea-sculpturii-lui-brancusi-39-cumintenia-pamantului-39.html>

³ Potrivit art. 3, punctul 2, lit. a) și art. 4 ale Legii 182 din 2000 privind protejarea patrimoniului cultural mobil, bunurile aparținând patrimoniului cultural național fac parte, în funcție de importanța sau de semnificația lor istorică, arheologică, documentară, etnografică, artistică, științifică și tehnică, literară, cinematografică,

autorizat și de mandatar al proprietarilor, a inițiat în 3 septembrie 2014 procedura de înștiințare a Ministerului Culturii în vederea exercitării dreptului de preempțiune în termenul legal, prețul cerut de proprietari fiind de 20 de milioane de euro. Ministerul Culturii a fost mandatat de Guvern, în aceeași lună, să înceapă negocierile legate de cumpărarea sculpturii.

Consider că data de la care curge termenul de exercitare a dreptului de preempțiune (data comunicării scrise către Ministerul Culturii) este inoportună, dată fiind posibilitatea negocierii prețului, negocierii de care nu beneficiază preemptorul în dreptul comun. Drept dovadă, termenul a expirat, iar negocierile s-au prelungit, eșuând în urma unei oferte a Guvernului de 3 milioane de euro, pe care proprietarii sculpturii au refuzat-o.

Totuși, Guvernul a decis în data de 18 februarie 2016 să reia procesul de achiziție a sculpturii ”Cumintenia pământului”⁴. ”Eu cred că statul român trebuie să dea și o parte din sumă, indiferent care e starea de prosperitate a națiunii. (...) Statul român trebuie să răscumpere, într-o anumită măsură, nedreptatea care i-a fost făcută lui Brâncuși în anii '50, când a fost considerată o artă decadentă, formalistă, când statul român a încercat să smulgă cu tractorul Coloana Infinitului de la Târgu Jiu. (...) Eu cred că statul român ar trebui să facă un efort, chiar dacă poate nu va putea da toată suma prin care să arătăm că nouă, ca națiune, ne pasă de moștenirea lui Brâncuși”, afirma ministrul culturii din acea perioadă, Vlad Alexandrescu.

2. Crowdfundingul național (glasul iubirii)

Proprietarii au acceptat în luna martie oferta de achiziție propusă de noua comisie de negociere, ofertă în valoare de 11 milioane de euro. Din această sumă, Guvernul României intenționa să plătească 5 milioane de euro, iar pentru restul sumei, Ministerul Culturii lansa, cu puțin timp în urmă, o subscripție publică națională ”Brâncuși e al meu”, campanie care s-a încheiat la data de 30 septembrie 2016.

Într-un astfel de context socio-economic, se adoptă **Ordonanța de urgență nr. 10/2016 privind stabilirea măsurilor necesare în vederea asigurării resurselor financiare pentru achiziționarea unui bun aparținând patrimoniului cultural național mobil clasat în categoria tezaurul patrimoniului cultural național mobil**, iar pe situl

numismatică, filatelică, heraldică, bibliofilă, cartografică și epigrafică, **de vechimea, unicitatea sau raritatea lor**, din: a) Fondul patrimoniului cultural național, denumit în continuare fond, alcătuit din bunuri culturale de valoare deosebită; b) Tezaurul patrimoniului cultural național, denumit în continuare tezaur, alcătuit din bunuri culturale de valoare excepțională.

⁴ <http://m.jurnalul.ro/cultura/arte-vizuale/cumintenia-pamantului-ramane-statului-roman-710064.html>

brancusiealmeu.ro, o cuminenie a pământului virtuală veghează frivolă, timidă, invitând internauții să doneze.

În preambulul ordonanței, Guvernul justifică rațiunea adoptării acestei ordonanțe, argumentând că lipsa cadrului legal specific pentru situațiile în care statul nu deține fondurile bugetare suficiente pentru achiziționarea unor bunuri culturale de patrimoniu cu o valoare universală și completarea acestor surse financiare cu contribuții și donații de la persoane fizice și persoane juridice de drept privat impune crearea unui cadru legal special de asigurare a completării resurselor financiare ce vor fi alocate de la bugetul de stat, în vederea achiziționării sculpturii.

În art. 1 al OUG nr. 10/2016 suntem invitați cu toții, persoanele fizice și persoanele juridice, cu excepția instituțiilor și autorităților publice, indiferent de forma de finanțare și de subordonare a acestora, să donăm sume în vederea achiziționării de către stat, prin Ministerul Culturii, a operei de artă ”Cuminenia Pământului”. Următoarele articole dezvoltă procedura de colectare a sumelor colectate, precum și unele beneficii fiscale ale contribuabilor-dispunători.

Dat fiind că suma strânsă la sfârșitul campaniei este de 1.273.668 euro și nu 6 milioane de euro, art. 4 alin. (4) reglementează situația în care, din orice motiv, până la data de 31 octombrie 2016, statul român nu dobândește dreptul de proprietate liber de orice sarcini asupra bunului cultural mobil prevăzut la art. 1, dispunând ca sumele colectate în condițiile OUG nr. 10/2016 să se restituie donatorilor. Condițiile, procedura și termenele pentru restituirea sumelor conform prevederilor alin. (4) se stabilesc prin hotărâre a Guvernului până cel mai târziu la data de 31 decembrie 2016 (art. 4, alin. (5) OUG nr. 10/2016).

În același timp, pe situl brancusiealmeu.ro se menționează că în situația în care, din orice motiv, până la data de 30 septembrie 2016, suma nu este completă, banii donați în conturile Ministerului Culturii se restituie donatorilor.

Proprietarii sculpturii ”Cuminenia Pământului” au acceptat ca prețul în valoare de 11 milioane de euro să fie plătit până la data de 31 octombrie. Corina Șuteu, actualul ministru al culturii, a declarat următoarele: ”Avem o lună la dispoziție până când trebuie să achiziționăm lucrarea lui Constantin Brancuși, iar, în acest interval, analizăm toate variantele posibile. Vom reveni în cel mai scurt timp cu planul de acțiune.”

Pe pagina de facebook ”Cuminenia pământului”, la data de 30 septembrie 2016, prim-ministrul Dacian Cioloș mulțumea celor 100.000 de români pentru implicarea în această campanie națională de crowdfunding și susținea posibila prelungire a acestor ”donații”. Ba mai mult, la data de 12 octombrie 2016, Ministerul Culturii anunța constituirea Fondului

Brâncuși, care va avea ca scop achiziționarea operelor de artă contemporană și a celor care aparțin tezaurului patrimoniului cultural național.

3. Brâncuși e al meu: solidarități și rivalități

Neglijând această mobilizare salutară și ignorând utilizarea colocvială a termenului de donație (donează prin sms/donează online), vă invit să analizăm și să dezbatem, din punct de vedere juridic, fenomenul.

3.1. Calificarea juridică

Cu toții știm că oricine poate dispune de bunurile sale în două moduri: cu titlu gratuit și cu titlu oneros. Clasificarea contractelor în contracte cu titlu gratuit și contracte cu titlu oneros se face după criteriul scopului urmărit de părți. Astfel cum prevede art. 1172 alin. (1) C. civ., contractul prin care fiecare parte urmărește să își procure un avantaj în schimbul obligațiilor asumate este cu titlu oneros. Contractul prin care una dintre părți urmărește să procure celeilalte părți un beneficiu, fără a obține în schimb vreun avantaj, este cu titlu gratuit (art. 1172 alin. (2) C. civ.).

Contractele cu titlu gratuit se subclasifică în **contracte dezinteresate**, prin care se urmărește a se face un serviciu cuiva, fără a se micșora activul patrimoniul, și **liberalități (donația și legatul)**, prin care o valoare trece dintr-un patrimoniu în altul, micșorând activul patrimonial al dispunătorului. Donația, contractul-vedetă al colectei publice, este contractul prin care, cu intenția de a gratifica, o parte, numită donator, dispune în mod irevocabil de un bun în favoarea celeilalte părți, numită donatar.

„Donațiunile au început o dată cu societatea oamenilor care, pe dată ce s-au adunat, au căutat și mijloacele de a-și întreține amiciția lor prin daruri și prezenturi reciproce”⁵, fiind incontestabilă importanța și frecvența donațiilor în practică, în oricare dintre formele sale - donație propriu-zisă, donație simulată, donație indirectă, dar manual.

Pornind de la aceste definiții și clasificări, analizând modalitățile de colectare (smsuri, servicii de tip ”Teledon”, licitații publice, cutii virtuale de donație, evenimente speciale), observăm că donația cea mai frecventă în cadrul campaniei de crowdfunding se regăsește sub forma darului manual.

⁵ G. P. Petrescu, *Donațiunile între vii și Donațiile neregulate*, vol. I, București, 1891, p. 14.

Donația prin transfer bancar sau prin serviciul Teledon constituie un dar manual, o formă specială de donație care are ca obiect bunuri mobile corporale. Pentru formarea și validitatea unui dar manual, pe lângă acordul de voință al părților în scopul transferării și respectiv al dobândirii unui drept cu titlu gratuit, este necesară tradițiunea, adică predarea efectivă și reală a bunului⁶.

Darul manual este o excepție de la principiul solemnității donației (art. 1011 alin. (1) C. civ.), astfel încât acesta nu trebuie încheiat în formă autentică, însă va fi supus condițiilor de fond ale contractului de donație. Singura condiție specială ce trebuie îndeplinită în cazul darurilor manuale este tradițiunea reală a bunului (*de manu ad manum*), această condiție fiind de esența darului manual⁷. Potrivit art. 1011 alin. (4) C. civ., numai bunurile mobile corporale cu o valoare de până la 25.000 lei și susceptibile de tradițiune pot forma obiectul darurilor manuale.

Totodată, pornind de la fenomenul de dematerializare a noțiunii de tradițiune, aceasta poate îmbrăca forme moderne care, deși nu presupun o predare efectivă și reală a bunului, asigură totuși transferul efectiv dintr-un patrimoniu în altul. Astfel încât, constituie dar manual depunerea unei sume de bani la o unitate bancară făcută cu intenția de a realiza o liberalitate (în speță, susținerea financiară a achiziționării sculpturii).

Cât despre **donăția prin sms** de tipul trimite textul “Brancusi” prin SMS la 8833 și donează 2 Euro pentru “Cumințenia Pământului”, aceasta este, în principiu, tot un dar manual. Însă, pentru a înregistra însărăcirea dispunătorului și îmbogățirea gratificatului, care delimitează darul obișnuit (ca act dezinteresat) de donație, ar trebui să ne raportăm, aș zice eu, la o sumă mai mare de bani; deși, valoarea actului cu titlu gratuit și aptitudinea acestei generozități de a însărăci pe cineva se raportează la activul patrimonial al fiecărui dispunător.

3.2. Efectele contractului de donație

Efectul principal al donației este acela că dreptul care face obiectul contractului se transmite cu titlu gratuit din patrimoniul donatorului în patrimoniul donatarului (obligație de a da); astfel, acest transfer al dreptului (real sau de creanță) se produce de plin drept, la momentul încheierii contractului, asemenea contractului de vânzare. Cu toate acestea, în cazul darului manual (contract real), proprietatea se transmite în momentul predării bunului (mai precis, al depunerii sumei de bani în conturile deschise de Ministerul Culturii).

⁶ D. C. Florescu, *Contracte civile*, ed. a IV-a revizuită și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 139.

⁷ A se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, ed. a IV-a actualizată de L. Mihai, R. Popescu, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 226-227.

De regulă, fiind un contract unilateral, prin care se obligă doar donatorul, donația pur gratuită naște în sarcina donatarului doar o obligație morală, de recunoștință față de donator. În schimb, dacă donația este cu sarcină (*sub modo*), donatarului i se impune să execute din momentul acceptării donației anumite obligații stipulate în contract, ca orice debitor al obligației dintr-un contract sinalagmatic.

În cazul nostru, consider că donațiile făcute în contul Cumineniei pământului sunt donații cu sarcină în favoarea donatarului (statul, reprezentat de Ministerul Culturii), sarcina fiind aceea de a folosi banii în scopul achiziționării sculpturii. Sarcina fiind în favoarea donatarului, contractul rămâne pur gratuit.

3.3. Cauzele legale de revocare a donației

Întrucât revocarea pentru ingratitudine este incompatibilă, în opinia mea, cu colecta publică, rămâne să ne întrebăm dacă e posibilă revocarea pentru neexecutarea sarcinii. Potrivit art. 1027 alin (1) C. civ., dacă donatarul nu îndeplinește sarcina la care s-a obligat, ”donatorul sau succesorii săi în drepturi pot cere fie executarea sarcinii, fie revocarea donației”. Reamintesc că art. 4 alin. (4) din OUG nr. 10/2016 reglementează situația în care, din orice motiv, până la data de 31 octombrie 2016, statul român nu dobândește dreptul de proprietate liber de orice sarcini asupra bunului cultural mobil, dispunând ca sumele colectate să se restituie donatorilor.

4. Concluzii

Întrucât executarea obligației de plată a prețului de 11 milioane de euro a ajuns la scadență, iar Ministerul Culturii tace în legătură cu executarea contractului de vânzare încheiat cu proprietarii sculpturii, rămâne să aflăm ce efecte juridice va genera neexecutarea mai mult ca sigură a obligației de plată a prețului și dacă statul va restitui banii, așa cum promite prin OUG nr. 10/2016 sau dacă vom iniția o acțiune colectivă în justiție, cu 100.000 de subiecți procesuali activi.

Bibliografie

1. D. C. Florescu, Contracte civile, ed. a IV-a revizuită și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2014
2. Fr. Deak, Tratat de drept civil. Contracte speciale, ed. a IV-a actualizată de L. Mihai, R. Popescu, Ed. Universul Juridic, București, 2007
3. G. P. Petrescu, Donațiunile între vii și Donațiile neregulate, vol. I, București, 1891
4. <https://www.brancusiealmeu.ro/>
5. <http://www.hotnews.ro/stiri-cultura-18078812-guvernul-aprobat-demararea-negocierilor-pentru-achizitionarea-sculpturii-lui-brancusi-39-cumintenia-pamantului-39.html>
6. <http://m.jurnalul.ro/cultura/arte-vizuale/cumintenia-pamantului-ramane-statului-roman-710064.html>